

CEZA MAHKEMESİ KARARLARINDA MEŞRU SAVUNMA VE ZORUNLULUK HÂLİNİN HUKUK MAHKEMESİ KARARLARINA ETKİSİ#

Özge Ceren YAVUZ*

Özet

Kişiler, hukuka aykırı fiillerinden sorumludur. Hukuka aykırı fiil, borçlar hukuku bağlamında tazminat sorumluluğu gerektiren haksız fiilin unsurlarından biridir. Ceza hukuku bağlamında ise suçun unsurlarından biri hukuka aykırılık olmaktadır. Bu itibarla hukuka aykırı fiiller, diğer gerekli unsurları da taşıdığı takdirde, ceza hukukunda suç, borçlar hukukunda ise haksız fiil teşkil edebilmektedir. Ancak fiili hukuka uygun kılan nedenlerin varlığı halinde, kişi bundan sorumlu tutulmamaktadır. Hukuka uygunluk nedenleri ise hukuk düzeninin bütününden kaynaklanabilmektedir. Öte yandan, hukuka aykırı fiil işleyen kişilerin kusuru da sorumluluk bağlamında önem arz etmektedir.

Haksız fiil ve/veya suç teşkil eden fiili işleyen kişinin ceza ve hukuk mahkemeleri aracılığıyla sorumluluğuna gidildiği hâllerde ceza mahkemesinin vermiş olduğu kararın hukuk mahkemesine etkisi konusunda Türk Borçlar Kanunu'nun 74. maddesi gündeme gelmektedir. Bu çalışmada, bir fiile ilişkin olarak ceza mahkemesinin vermiş olduğu kararın hukuk mahkemesine ne şekilde etki edeceği meşru savunma ve zorunluluk hâlleri özelinde değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Meşru Savunma, Zorunluluk Hâli, Ceza Mahkemesi, Hukuk Mahkemesi, Sorumluluk

EFFECTS OF CRIMINAL COURTS' DECISIONS ON SELF-DEFENSE AND NECESSITY ON CIVIL COURTS' DECISIONS

Abstract

Individuals are liable from their unlawful acts. Within the scope of law of obligation, unlawful act is one of the elements of tort that requires compensation. Unlawfulness is, also, one of the elements of crime within the scope of penal law. Because of that, unlawful acts may constitute crime in penal law and tort in law of obligations. However, individuals are not liable from their acts in the presence of the justification. On the other hand, fault is also a key element for the liability of individuals who contradicts against law.

Yayın Kuruluna Geliş Tarihi: 24.11.2018

Kabul Tarihi: 25.12.2018

* Arş. Grv., Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi, ocyavuz@konya.edu.tr,
ORCID ID: 0000-0002-0139-3999

Article 74 of Turkish Code of Obligations will be applied in the case criminal court decisions affect civil court decisions when the individual whose act constitutes tort and/or crime . In this article, how criminal courts decision about an act, affects civil courts decision will be discussed especially in the scope of self-defense and necessity.

Keywords: Self-defense, Necessity, Criminal Court, Civil Court, Liability

GİRİŞ

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu(TCK)'nun 25. maddesinde meşru savunma ve zorunluluk hâline birlikte yer verilmiştir. Maddenin gerekçesinde de belirtildiği üzere, birinci fıkrada bir hukuka uygunluk nedeni olarak meşru savunma düzenlenirken ikinci fıkrada ise kusurluluğu ortadan kaldıran bir neden olarak zorunluluk (zaruret, ıztırar) hâli düzenlenmiştir. Buna göre, meşru savunma ve zorunluluk hâlinde işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilmeyeceği öngörülmüştür. Nitekim 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu(CMK)'nun 223. maddesinin ikinci fıkrasının (d) bendi, isnat edilen suçun sanık tarafından işlenmesine karşın olayda bir hukuka uygunluk nedeninin bulunması halinde sanık hakkında beraat kararı verileceğine hükmetmektedir. Aynı maddenin üçüncü fıkrasının (b) bendi, isnat edilen suçun zorunluluk hâli etkisiyle işlenmesi hâlinde sanık hakkında, kusurunun bulunmaması dolayısıyla ceza verilmesine yer olmadığı kararı verileceğini düzenlemektedir. Bu itibarla ceza hukukunda, meşru savunma bir hukuka uygunluk nedeni ve zorunluluk hâli ise kusurluluğu ortadan kaldıran bir neden olarak telakki edilmektedir.

Türk Borçlar Kanunu(TBK)'nun “Hukuka aykırılığı kaldıran hâller” başlıklı 63. maddesinin ikinci fıkrasına göre ise zarar verenin fiilinin haklı savunma vasfında olması ve zorunluluk hâllerinde fiil hukuka aykırı sayılmamaktadır. Ayrıca TBK'nın 64. maddesinin birinci fıkrası uyarınca haklı savunmada bulunan kişi saldıranın şahsına veya mallarına vermiş olduğu zarardan sorumlu tutulamamaktadır. Aynı maddenin ikinci fıkrasında ise bir kişinin açık veya yakın bir zarar tehlikesinden kendisini ya da başkasını korumak için üçüncü kişinin mallarına zarar vermesi hâlinde, bu zararı giderim yükümlülüğünü hâkimin hakkaniyete göre belirleyeceği öngörülmektedir.

Görüldüğü üzere, ceza hukuku ve borçlar hukuku mevzuatlarında meşru savunma ve zorunluluk hâllerine ilişkin birtakım terminolojik farklılıklar bulunmaktadır. TCK'da hukuka uygunluk sebebi olarak düzenlenen “meşru savunma”, TBK'da “haklı savunma” olarak düzenlenmiş ve “hukuka aykırılığı kaldıran hâller”den sayılmıştır. Zorunluluk hâli ise, TCK'da “kusurluluğu ortadan kaldıran bir hâl” olarak düzenlenmiş ve zorunluluk hâlinde suç işleyen kişinin fiili suç sayılmaya devam edilerek bu fiil hukuka uygun görülmemiştir. Fakat içinde bulunulan zorunluluk hâli dolayısıyla kişinin irade yeteneğinin etkilendiğinden yola çıkılarak mazur görülmesi neticesinde hakkında cezaya hükmedilemeyeceği kabul edilmiştir. Bu itibarla ceza hukukunda kusurluluk bağlamında, zorunluluk hâlinde kişinin algılama yeteneğinde bir etki meydana gelmese de irade yeteneğinin etkilendiğinden dolayı kişi kusursuz addedilmekte ve zorunluluk hâli, ceza hukukunda bir hukuka uygunluk nedeni olarak görülmemektedir¹. Buna karşın TBK'da ise

¹ Zorunluluk hâlinin hukuki niteliği hakkında doktrinde ileri sürülen görüşlere yeri geldiğinde değinilecektir. Ancak belirtmek gerekir ki, Yargıtay Ceza Genel Kurulu(CGK.), 2012/8-1551 Esas(E.) 2013/64 Karar(K.)

zorunluluk hali, “hukuka aykırılığı kaldıran hâller”den sayılmıştır. Ancak fiil, hukuka uygun olsa da TBK m. 64/2 ile tazminat sorumluluğu kabul edilmiştir.

Görüldüğü üzere TCK ve TBK’da kullanılan terminoloji aynı değildir ve bu durum kanunların yazım tekniklerindeki farklılıktan ileri gelmektedir. Örnek olarak, TBK’da “hukuka aykırılığı ortadan kaldıran hâller” ifadesine yer verilmiş olsa da, bu ifade için doktrinde “hukuka uygunluk nedenleri” kavramını kullanan yazarlar da bulunmaktadır². Bu itibarla şunu söylemek gerekir ki, aslında aynı anlamı karşılayan kavramlar farklı terimlerle ifade edilebilmektedir. Buna mukabil, bu iki kanunda kullanılan aynı terimlerin muhtevası farklı da olabilmektedir. Örnek olarak, “kusur” kavramını ele almak gerekirse ceza hukukunda sübjektif kusur kavramı geçerli iken sorumluluk hukukunda objektif kusur kavramı geçerlidir³. Bu sebeple çalışmada, terimler arasındaki ilişkiyi ortaya koymak adına onların kavramsal açıklamalarını karşılaştırarak bir inceleme yapılacaktır. Sonrasında, ceza mahkemesi kararlarının hukuk mahkemesi kararlarına etkisinin incelenmesi suretiyle, ceza mahkemesi hâkiminin verdiği meşru savunma ve zorunluluk hâlinin tespitini içeren kararların hukuk mahkemesi hâkimini bağlayıp bağlamadığı sorunu ele alınacaktır.

Ceza mahkemesi kararlarının, hukuk mahkemesi hâkimini bağlayıp bağlamadığı, bağlıyorsa ne şekilde bağladığının belirlenmesi açısından TBK’nın 74. maddesi hükmü bir düzenleme içermektedir. Bu maddenin ilk fıkrası, hukuk mahkemesi hâkiminin, zarar verenin kusurunun bulunup bulunmadığı, ayırt etme gücüne sahip olup olmadığı hakkında karar verirken, ceza hukukunun sorumlulukla ilgili hükümleriyle ve ceza mahkemesi hâkiminin verdiği beraat kararıyla bağlı olmadığını belirtmiştir. Keza aynı maddenin sonraki fıkrası ise, ceza mahkemesi hâkiminin kusurun değerlendirilmesi ve zararın belirlenmesine ilişkin kararlarının da hukuk mahkemesi hâkimini bağlamayacağını ifade etmiştir. Bu düzenleme, doktrinde bir görüşe göre hukuk hâkiminin, ceza hukuku kurallarıyla ve ceza hâkiminin kararlarıyla bağlı olmadığı yönünde değerlendirilmektedir⁴. Bir görüşe göre de, bağımsızlık prensibini öngören 74. madde, mutlak değil

sayılı 19.2.2013 tarihli kararında şu açıklamalarda bulunarak zorunluluk hâlini kusurluluğu ortadan kaldıran bir neden olarak nitelendirmiştir:

“...zorunluluk hali 765 sayılı TCK’nda bir hukuka uygunluk nedeni olarak kabul edilmekte iken, 5237 sayılı TCK’nda kusurluluğu ortadan kaldıran bir neden olarak sayılmış olup, dolayısıyla 5237 sayılı TCK uygulamasında, zorunluluk halinde suç işleyen kişi hakkında ‘beraat’ değil, TCK’nun 25/2. maddesi uyarınca ‘ceza verilmesine yer olmadığı’ kararı verilmelidir. Bu husus, 5271 sayılı CMK’nun 223/3-b maddesinden de açıkça anlaşılmaktadır...”

Kanaatimizce de, TCK’nın 25. maddesinin gerekçesi ile CMK’nın 223. maddesinin üçüncü fıkrasının (b) bendi hükmü karşısında zorunluluk hâlini “kusurluluğu ortadan kaldıran bir neden” olarak değerlendirmek gerekmektedir.

² Bkz. EREN, Fikret. (2017). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 22. Bası, Ankara, s. 627.

³ EREN, s. 853.

⁴ Eren, söz konusu düzenlemede her ne kadar sadece beraat kararı zikredilmiş olsa da mahkûmiyet kararlarında da hukuk mahkemesi hâkiminin bu kararla bağlı olmadığı ve haksız fiilin tüm unsurlarını sorumluluk hukuku açısından yeniden inceleyebileceği görüşündedir. Ancak aynı zamanda hukuk mahkemesi hâkiminin, ceza mahkemesi kararından ayrılmak istediği zaman bunu gerekçelerini göstermek zorunda olduğunu, aksi takdirde gerekçesiz ayrılmanın usul hukuku yönünden bozma sebebi sayılacağını da belirtmiştir, EREN, s. 852.

nispî bir nitelik taşımaktadır⁵. Buna benzer şekilde, ceza ve hukuk davaları konu, taraf, amaç, ispat aracı ve uygulanan yargılama usulü itibarıyla farklı olduğu için kural olarak ceza ve hukuk mahkemesi kararlarının birbirini bağlayıcı nitelikte olmadığı ifade edilmiştir⁶. Bu kuralın çeşitli istisnaları mevcuttur. Ceza mahkemesi kararları hukuk mahkemelerinde kesin hüküm ve/veya kesin delil teşkil edebilmektedir. İşte ceza mahkemesi kararlarında meşru savunma hukuka uygunluk nedeninin varlığı halinde verilecek beraat (CMK m. 223/2-d) ve zorunluluk hâlinin varlığı dolayısıyla verilecek kusurun bulunmaması dolayısıyla ceza verilmesine yer olmadığı (CMK m. 223/3-b) kararlarının, bağımsızlık prensibini öngören TBK m. 74 karşısında hukuk mahkemesinde görülen haksız fiilden doğan tazminat davalarında ne şekilde etkili olacağına ortaya konulması, bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

I. Meşru Savunma Kavramı ve Ceza Mahkemesi Kararlarında Meşru Savunmanın Hukuk Mahkemesi Kararlarına Etkisi

A. Ceza Hukukunda Meşru Savunma Ve Borçlar Hukukundaki Karşılığı

Meşru savunmanın düzenlendiği TCK m. 25/1'e göre, *gerek kendisine ve gerek başkasına ait bir hakka yönelmiş, gerçekleşen, gerçekleşmesi veya tekrarı muhakkak olan haksız bir saldırıyı o anda hal ve koşullara göre saldırı ile orantılı biçimde defetmek zorunluluğu ile işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilmez. Ceza hukukunda meşru savunma, söz konusu maddenin gerekçesinde de vurgulandığı üzere, mahiyeti itibarıyla bir hukuka uygunluk nedenidir. Meşru savunmada bulunan kişinin fiili, meşru addedilerek hukuka uygun görüldüğü için haksızlık oluşturmamaktadır. TCK'daki tanımından yola çıkarak bir fiilin meşru savunma olarak kabul edilebilmesi için birtakım şartları gerçekleştirilmesi gerektiği görülmektedir.*

İlk olarak, meşru savunmadan bahsedebilmek için bir saldırının mevcudiyeti veya bir saldırının gerçekleşmesi ya da tekrarının kesin olması gereklidir. Bunun yanında, saldırının sahip olması gereken birtakım nitelikler de bulunmaktadır. Saldırı, insan davranışından kaynaklanan objektif olarak haksız bir saldırı olmalıdır, diğer bir ifadeyle hukuk düzeni tarafından tasvip edilmeyen bir saldırı olmalıdır. Saldırının haksız olması gerektiğinin madde metninde ayrıca vurgulandığı görülmektedir. Bu durumun, meşru savunmada bulunan kişinin amacı açısından önemli olduğu ifade edilmektedir; meşru savunmada bulunan kişi saldırının haksız olduğunun bilincinde olmalı ve savunma hareketlerini saldırıyı defetmek amacıyla gerçekleştirmelidir⁷. Ayrıca saldırı, meşru savunmada bulunana veya başkasına ait bir hakka yönelmiş olmalıdır. Saldırının yönelik olduğu hak herhangi bir hak olabilir, TCK'da bu açıdan herhangi bir sınırlama söz konusu olmamaktadır. Nitekim TCK m. 25'in gerekçesinde de meşru savunma kurumunun, sosyal gereklere aykırı düşecek derecede ve anlamsızca dar tutulmasının önüne geçilmek istenildiği

⁵ KILIÇOĞLU, Ahmet. (2013). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Yeni Borçlar Kanunu'na Göre Genişletilmiş 20. Bası, Ankara, s.466; KAPANCI, Kadir Berk, "Ceza Mahkemesi Kararlarının Hukuk Mahkemesi Kararlarına Etkisi (TBK m. 74)", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:7, Sayı:1, Yıl: 2016, s. 516.

⁶ KURU, Baki/ ARSLAN, Ramazan/YILMAZ, Ejder. (2014). *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, 25. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, s.669.

⁷ ÖZGENÇ, İzzet. (2005). *Türk Ceza Kanunu Gazi Şerhi (Genel Hükümler)*, 2. Bası, Ankara (2005), s. 371.

belirtilerek her türlü hakka yönelik haksız saldırılara karşı meşru savunmanın kabul edildiği ifade edilmiştir.

765 sayılı Eski TCK'nın meşru savunmayı genel olarak düzenleyen 49. maddesinin⁸ ikinci bendinde malvarlığına yönelik saldırılar açısından meşru savunma kabul edilmemişti⁹. Eski TCK'da, "nefs" veya "ırza" yönelik saldırılara karşı meşru savunma kabul edilmişti; ancak hem doktrinde¹⁰ hem de Yargıtay uygulamalarında "nefis" ve "ırz" ifadeleri geniş yorumlanarak kişilik haklarına yönelik bütün saldırılara karşı meşru savunma kabul edilmekteydi¹¹. Bunun yanında, meşru savunma açısından özel bir düzenleme olan Eski TCK m. 461'de¹² malvarlığına karşı saldırılar açısından meşru savunma belli şartlar altında kabul edilmişti. Bu itibarla, 5237 sayılı

⁸ 765 sayılı Eski TCK'nın 49. maddesi hükmü şu şekilde idi:
"Madde 49 - 1- Kanunun bir hükmünü veya salahiyettar bir merciden verilip infazı vazifeten zaruri olan bir emri icra suretiyle,
2 - Gerek kendisinin gerek başkasının nefesine veya ırzına vukubulan haksız bir taarruzu filihal defî zaruretinin bais olduğu mecburiyetle,
3 - Gerek nefisini ve gerek başkasını vukuuna bilerek mahal vermediği ve başka türlü tahaffüz imkanında olmadığı ağır ve muhakkak bir tehlikeden muhafaza etmek zaruretinin bais olduğu mecburiyetle, işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilemez.
Bir numaralı bentte gösterilen halde merciinden sadır olan emir hilafı kanun olduğu takdirde neticesinden hasil olan cürme müterettip ceza emri veren amire hükmolunur."

⁹ ÖZGENÇ(2005), s. 373.

¹⁰ Bu görüşteki yazarlardan DÖNMEZER/ERMAN, bu iki ifadenin dar şekilde yorumlanması hâlinde hayata, vücut bütünlüğüne ve cinsel ilişki şeklindeki ırza yönelik saldırılar açısından meşru savunmanın kabul edileceği ve bu hâllerin dışında kalan saldırıları uzaklaştırma hakkının tanınmayacağı sonucunun doğacağını belirterek "nefis" ve "ırz" ifadelerinin geniş anlamda yorumlanması zorunluluğunun bulunduğunu ifade etmiştir; DÖNMEZER, Sulhi/ERMAN, Sahir. (1994). *Nazarî Ve Tatbikî Ceza Hukuku Genel Kısım*, Cilt: II, Yeniden Gözden Geçirilmiş 10. Bası, İstanbul, no. 805, s. 111.

¹¹ ÖZGENÇ(2005), s. 372-373.

¹² 765 sayılı Eski TCK'nın 461. madde hükmü şu şekilde idi:
"Madde 461 - Yukarıdaki iki fasılda beyan olunan fiillerden birini aşağıda gösterilen mecburiyetlerle yapanlara ceza verilmez. Bu mecburiyetler:

1 - 495, 496, 497, 499 uncu maddelerde beyan olunan fiillerden birinin faillerine yahut nehu garet yapanlara karşı malını müdafaa etmek,

2 - Bir şahsın evine veya içinde adam oturur sair her türlü bina ve müstemilatına merdiven kurup çıkanları veya duvarını delenleri veya kapısını kıranları veyahut işbu mebani ve müstemilatına ateş koyanları; - bu fiiller gece vakti olmak veya gündüz olsa bile hane ve bina ve müstemilatı ücra bir mahalde bulunmak şartlarıyla - içinde ikamet edenlerin emniyeti şahsiyelerince aklen varit bir endişe ve hafvi ciddi mevcut olduğu takdirde defetmekdir.

Ancak bu maddenin bir numaralı bendinde beyan olunan ahvalde müdafaada ifrada gidilmiş ve hane ve sükna müstemilatına merdiven kırmak, kapı kırmak, duvar delmek fiillerinin faillerini defî için iki numaralı bentte yazılı şartlar mevcut bulunmamış olduğu halde asıl fiille mürettep ceza, ağır hapis hapse tahvil olunmak üzere üçte birden yarısına kadar indirilir."

Söz konusu madde hükmü "özel hukuka uygunluk sebebi" olarak nitelendirilmekte idi:

Yargıtay CGK., 23.11.1999, 1-271/287: "...Süreklilik gösteren Yargısal kararlar ile öğretide de belirtildiği gibi TCY.nin 461. maddesinde özel hukuka uygunluk sebebi düzenlenmiştir. Anılan madde iki ayrı hukuka uygunluk sebebinin içermektedir. Bunlardan birincisi yağma ve adam kaldırma fiillerine karşı yapılan yasal savunma diğeri ise içerde oturulan bir binaya belirli şekillerde yapılan saldırılara karşı başvuru yasal savunmadır..."

TCK’da meşru savunmanın uygulama alanının genişletildiği görülmekte ve bunun doktrinde yerinde bir düzenleme olarak karşılandığı ifade edilmektedir¹³.

İkinci olarak, meşru savunmadan bahsedebilmek için, saldırıya karşı yapılan savunmanın TCK m.25/1’de öngörülen sınırlar dâhilinde yapılmış olması gerekmektedir. Yapılan savunmanın tehlikeyi defetmek için zorunlu olması ve saldırı ile orantılı olması şarttır. Savunma sadece saldırıyı uzaklaştırmak amacıyla ve saldırana karşı yapıldığında, diğer bir ifadeyle yalnızca saldırının hakkını ihlal ettiği meşru bir savunma olmakta ve hukuka uygunluk niteliği taşımaktadır¹⁴.

Borçlar hukukunda ise, meşru savunma yine bir hukuka uygunluk nedenidir. Ancak TBK “haklı savunma” ifadesini kullanmaktadır. Hâl böyle olsa da, aslında ifade edilen TCK’daki meşru savunmadan farklı değildir. TBK m. 64/1’e göre *haklı savunmada bulunan, saldırının şahsına veya mallarına verdiği zarardan sorumlu tutulamaz*. Meşru savunmada bulunanın fiili, hukuka aykırı olma niteliği taşımadığı için meşru savunma hâlinde verilen zarar tazmin edilememektir.

818 sayılı Eski Borçlar Kanunu m. 52/1’de de benzer şekilde “*Meşru müdafaa hâlinde mütecavizin şahsına veya mallarına yapılan zarardan dolayı tazminat lazım gelmez.*” hükmü yer almaktaydı. Ayrıca doktrinde, meşru savunmadan bahsedebilmek için kişinin şahsına veya malına karşı bir saldırı olması, bu saldırının savunma yapıldığı anda var olması ve hukuka aykırı olması, saldırının şahsına veya malına karşı bir savunmanın yapılması, savunmanın saldırı ile ölçülü olması ve uygun araçlarla yapılması şartları aranmaktaydı¹⁵.

TBK’da “haklı savunma” hâlinde verilen zarardan savunmada bulunanın sorumlu tutulamayacağı hükme bağlanmış olsa da “haklı savunma”nın tanımı yapılmamıştır. Doktrinde yapılan tanımına göre, kişinin, gerek kendisinin gerekse başkasının kişiliğine veya malvarlığına yönelik gerçekleştirilen hukuka aykırı ve mevcut bir saldırıyı defetmek amacıyla, saldırıda bulunana karşı saldırıda bulunması, haklı savunma olarak ifade edilmiştir¹⁶. Bir fiilin, “haklı savunma” olarak kabul edilebilmesi için; savunanın veya üçüncü bir kişinin malına veya şahsına yönelik bir saldırının olması ya da bir saldırının hemen başlamak üzere bulunması, saldırının hukuka aykırı olması, savunma yapılırken saldırının devam ediyor olması, savunmanın saldırana karşı yapılması, saldırının onunla orantılı bir savunma ile ortadan kaldırılması ve savunmanın saldırıyı önleme amacıyla sınırlı kalması şartlarının gerçekleşmesi aranmaktadır¹⁷. Bu itibarla, meşru savunmaya verilen anlam açısından ceza hukuku ile borçlar hukuku disiplinleri arasında yürürlükteki mevzuatlarımız bağlamında bir farklılık bulunmadığı söylenebilmektedir.

¹³ DEMİRBAŞ, Timur. (2018). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Güncellenmiş 13. Baskı, Ankara, s. 295.

¹⁴ KOCA, Mahmut/ÜZÜLMEZ, İlhan. (2017). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 10. Baskı, Ankara, 2017, s. 280.

¹⁵ BAŞTUĞ, İrfan. (1984). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 3. Baskı, Manisa, s. 242.

¹⁶ VON TUHR/PETER, §46, IV, 5, s. 421’den nakleden OĞUZMAN, M. Kemal/ÖZ, M. Turgut. (2017). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 6098 sayılı Yeni Türk Borçlar Kanunu’na Göre Güncellenip Genişletilmiş 13. Bası, Cilt: II, İstanbul, no. 81, s. 28.

¹⁷ Bu konuda bkz. REİSOĞLU, Sefa. (2014). *Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 25. Bası, İstanbul; ANTALYA, O. Gökhan. (2012). *6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu’na Göre Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Cilt: I, 1. Baskı, İstanbul, s. 444-445; KILIÇOĞLU, s. 280-281.

Meşru savunmayı genel olarak ele alan 765 sayılı Eski TCK'nın 49. maddesinin ikinci bendi hükmünde malvarlığına yönelik saldırılara karşı meşru savunmanın kabul edilmemiş olması, iki disiplin arasında bir farklılık teşkil etmekteydi. Nitekim malvarlığına yönelik saldırıları defetmek amacıyla gerçekleştirilen fiillerin, TCK'da meşru savunma olarak kabul edilip edilmemesinin bir sorun olarak gündeme geldiği ifade edilmiştir¹⁸. Ancak sonuç itibarıyla, 5237 sayılı Yeni TCK'da meşru savunmanın gerçekleşmesi için saldırının yönelik olduğu hakka ilişkin bir sınırlama yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla bu açıdan bir sorun kalmamaktadır. Bu bağlamda hem ceza hukuku anlamında hem de borçlar hukuku anlamında, malvarlığına yönelik saldırılarda da, tıpkı herhangi bir hakka yönelen diğer saldırılarda olduğu gibi, meşru savunma söz konusu olabilmektedir ve bu durumlarda gerçekleştirilen fiil hukuka uygun kabul edilerek meşru savunmada bulunan sorumlu tutulamamaktadır.

Sonuç itibarıyla, meşru savunmada bulunanın fiili, hukuk düzeni tarafından tasvip edilerek meşru kabul edilmektedir ve cezai sorumluluk gerektirmemektedir. Aynı zamanda, meşru savunmada bulunan kişi, TBK'nın. 63. ve 64. maddeleri gereği, saldıranın şahsına veya mallarına verdiği zarardan sorumlu tutulamamaktadır. Nitekim bir fiilin hukuka uygun kabul edilmesi onun hukuk düzeni tarafından tasvip edildiğini ortaya koymaktadır ve böyle bir fiile bağlı olarak başka bir hukuk dalında sorumluluk kabul edilmesi mümkün olmayacaktır. Zira hukuka aykırılık, fiil ile bütün hukuk düzeni arasındaki çelişkiyi ifade etmekte ve dolayısıyla bir fiilin hukuka aykırılığı o fiilin bütün hukuk sistemine aykırı olduğu anlamına gelmektedir¹⁹.

B. Ceza Mahkemesi Kararlarında Meşru Savunmanın Hukuk Mahkemesi Kararlarına Etkisi

Kanuni tipte öngörülen suçun unsurları maddi unsurlar, manevi unsurlar ve hukuka aykırılık unsurlarından oluşmaktadır. Meşru savunmanın varlığı nedeniyle savunmada bulunan kişinin fiili hukuka uygun hâle gelmekte ve suçun hukuka aykırılık unsuru gerçekleşmemektedir. Dolayısıyla savunmada bulunan kişinin fiili, unsurları tamamlanmadığı için suç teşkil etmemektedir. CMK m. 223/2-d, bu kişi hakkında, isnat edilen fiilin kendisi tarafından işlenmesine rağmen, olayda bir hukuka uygunluk nedeninin bulunması sebebiyle beraat kararı verileceğine hükmetmektedir.

Ceza mahkemesi kararının konusu olan fiille ilgili olarak, hukuk mahkemesinde haksız fiilden doğan tazminat sorumluluğuna yönelik dava açılmış olabilir. Meşru savunmanın varlığı hâlinde, ceza mahkemesinin CMK'nın 223. maddesinin ikinci fıkrasının (d) bendine dayanarak vermiş olduğu beraat kararının hukuk mahkemesinde açılmış olan bu davaya ne şekilde etki edeceğinin incelenmesi için haksız fiilin unsurlarının ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekir. Bu şekilde yapacağımız değerlendirmede hukuk mahkemesi hâkiminin haksız fiilin unsurlarının gerçekleşip gerçekleşmediğini takdir ederken, ceza mahkemesi hâkiminin olayda meşru savunma hukuka uygunluk nedeninin bulunması nedeniyle verdiği beraat kararıyla ne şekilde ve ne kadar bağlı olduğu görülecektir.

¹⁸ ÖZGENÇ(2005), s. 373.

¹⁹ KOCA/ÜZÜLMEZ, s. 263; AKBULUT, Berrin. (2016). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Gözden Geçirilmiş Ve Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara, s. 404; ÖZBEK, Veli Özer/DOĞAN, Koray/BACAKSIZ, Pınar/ TEPE, İlker. (2016). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Güncellenmiş ve Gözden Geçirilmiş 7. Baskı, Ankara, s. 288.

TBK'nın haksız fiil sorumluluğunu düzenleyen 49. maddesinin birinci fıkrası, hukuka aykırı ve kusurlu bir fiille başkasına zarar verenin, bu zararı gidermekle yükümlü olduğunu ifade etmektedir. Bu itibarla haksız fiilin unsurlarını fiil, hukuka aykırılık, kusur, zarar ve nedensellik bağı oluşturmaktadır.

TBK m.74/1, hukuk mahkemesi hâkiminin, zarar verenin kusurunun olup olmadığı, ayırt etme gücünün bulunup bulunmadığı hakkında karar verirken ceza hâkimi tarafından verilen beraat kararıyla ve ceza hukukunun sorumlulukla ilgili hükümleriyle bağı olmadığını belirterek bağımsızlık prensibini düzenlemiştir. Beraat kararları için, görüldüğü üzere her ne kadar mutlak bir ifade ile açıklama yapılmış olsa da, bağımsızlık prensibine gerek doktrin gerek uygulamada nispi bir uygulama alanı tanınmıştır²⁰.

Bu açıklamalardan sonra, ceza mahkemesi hâkiminin meşru savunma nedeniyle vermiş olduğu beraat kararının (CMK m. 223/2-d) hukuk mahkemesine etkisi şu şekilde bir ayırım yapılarak incelenebilir:

1. Haksız fiilin *fiil* unsuru bakımından: Ceza mahkemesinin, meşru savunmanın varlığı nedeniyle verdiği beraat kararında, meşru savunma niteliğindeki fiilin işlendiği tespit edilmektedir. Bir vakıayı tespit eden beraat kararı, hukuk mahkemesinde kesin delil teşkil etmektedir²¹. Yargıtay da maddi olgunun tespitine dair ceza mahkemesi kararının hukuk mahkemesi hâkimini bağladığını ifade etmektedir²². Zira ceza mahkemesi maddi olayların varlığını saptamada daha geniş yetkilere sahiptir²³. Bu itibarla, ceza mahkemesinin incelediğimiz yönde verdiği beraat kararının, varlığını tespit ettiği maddi olgular hukuk mahkemesi hâkimini bağlayıcı nitelikte olmalıdır.

2. Haksız fiilin *hukuka aykırılık* unsuru bakımından: Ceza mahkemesinin, meşru savunmanın varlığı nedeniyle verdiği beraat kararında, meşru savunmada bulunanın fiilinin hukuka uygun olduğu tespit edilmektedir. Bir fiilin, hukuka aykırı olmadığını tespit eden beraat kararı hukuk mahkemesinde kesin delil teşkil etmektedir²⁴. Dolayısıyla ceza mahkemesinin, meşru

²⁰ KILIÇOĞLU, s. 468-469.

²¹ KURU/ARSLAN/YILMAZ, s. 673.

²² Yargıtay Hukuk Genel Kurulu(HGK.), **6.6.2018**, E. 2017/15-248, K. 2018/1175: “...Yargıtay'ın yerleşik uygulamasına ve öğretilerdeki genel kabule göre, **maddi olgunun tespitine dair ceza mahkemesi kararı hukuk hâkimini bağlar**. Ceza mahkemesinde bir maddi olayın varlığı ya da yokluğu konusundaki kesinleşmiş kabule rağmen, aynı konunun hukuk mahkemesinde yeniden tartışılması olanaklı değildir...”

²³ Yargıtay 10. Hukuk Dairesi(HD.), **13.3.2014**, E. 2013/8282, K. 2014/5707:“...818 sayılı Borçlar Kanunu'nun 53. (6098 sayılı TBK. md 74.) maddesi hükmü gereğince, hukuk hakimi kesinleşen ceza mahkemesi kararındaki maddi olgu ile bağlıdır. **Ceza mahkemesi kendine has usuli olanakları nedeniyle hükme esas aldığı maddi olayların varlığını saptamada daha geniş yetkilere sahiptir. Bu nedenle, ceza mahkemesinde saptanacak maddi olayın yargısal bir kararla saptanmış olması gerçeğinin hukuk hakimini de bağlaması gerekir. Bu hal; Kamunun yargıya olan güveninin korunmasının bir gereği olduğu gibi, söz konusu Borçlar Kanununun 53. maddesinde öngörülen kuralın da doğal bir sonucudur. Nitekim bu husus, Yargıtay'ın yerleşmiş ve kökleşmiş görüşleri ile de kabul edilmiş bulunmaktadır...**”

Yargıtay 3. HD., **21.3.2018**, E. 2016/13458, K. 2018/2790: “...**Maddi olayları ve yasak eylemleri saptayan ceza mahkemesi kararı, taraflar yönünden kesin delil niteliğini taşır...**”

²⁴ KURU/ARSLAN/YILMAZ, s. 673.

Yargıtay 4. HD., **21.6.2016**, E. 2015/8068 K. 2016/8127: “...6098 Sayılı TBK'nın 74. maddesi (818 Sayılı BK'nın 53. maddesi) uyarınca hukuk hakimi, ceza mahkemesinin beraat kararı ile bağı değil ise de hem ilmi,

savunmada bulunanın eyleminin hukuka aykırı olmadığını tespit ederek verdiği beraat kararı, hukuk mahkemesini hâkimini bu açıdan bağlayıcı nitelikte olmalıdır.

3. Haksız fiilin *kusur* unsuru bakımından: TBK m.74/1'e göre, daha önce de değindiğimiz gibi, hukuk mahkemesi hâkimi zarar verenin kusurunun olup olmadığı hakkında karar verirken ceza hâkimi tarafından verilen beraat kararıyla bağlı değildir. Kaldı ki ceza hukukunda ve borçlar hukukunda "kusur" kavramı aynı değildir. Dolayısıyla gerek beraat kararı gerekse mahkûmiyet kararı kusurun takdiri bakımından hukuk mahkemesi hâkimini bağlamamaktadır, diğer bir ifadeyle kesin delil teşkil etmemektedir²⁵. Bu sebeple, meşru savunma nedeniyle ceza mahkemesinin verdiği beraat kararının kusurun değerlendirilmesi açısından hukuk mahkemesine etkisi bulunmamaktadır.

4. Haksız fiilin *zarar* unsuru bakımından: TBK m.74/2'ye göre, ceza hâkiminin zararın belirlenmesine ilişkin kararı hukuk hâkimini bağlamamaktadır. Zarar, haksız fiilin unsurlarından biri olmasına karşın suçun unsurlarından birisi olmamaktadır. Bir suçun işlenmesiyle ya suçun konusuna zarar verilebilmekte ya da suçun konusu tehlikeye maruz bırakılabilmektedir²⁶. Bu şekilde, suçun konusunun üzerindeki etkinin yoğunluğuna, konunun hareketten etkilenişine göre suçlar, zarar suçları ve tehlike suçları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır²⁷. Meşru savunmada bulunan kişinin haksız bir saldırıya karşı savunmaya geçtiği düşünüldüğünde, haksız saldırıyı gerçekleştirene ait bir değer ihlal edileceğinden zarar söz konusu olacaktır. Ancak bir zarar meydana gelmiş olsa da, ceza hâkiminin incelediğimiz yönde vermiş olduğu beraat kararı, zararın belirlenmesi açısından hukuk hâkimini bağlayıcı nitelikte olmamaktadır.

5. Haksız fiilin *nedensellik bağı* unsuru bakımından: Hukuk mahkemesi hâkimi, tıpkı *kusur* ve *zararda* olduğu gibi, nedensellik bağına ceza mahkemesinin beraat kararı ile bağlı olmaksızın belirleyecektir²⁸. Yargıtay da ceza mahkemesi tarafından verilen beraat kararlarının nedensellik bağına tespiti açısından hukuk mahkemesi hâkimini bağlamayacağını kabul etmektedir²⁹. Kanaatimizce de ceza mahkemesinin meşru savunma nedeniyle verdiği beraat kararı, hukuk mahkemesinde haksız fiil anlamında nedensellik bağına tespiti açısından kesin delil teşkil etmeyecektir.

hem de kökleşmiş yargı kararlarında ceza mahkemesince belirlenen maddi olgunun hukuk hakimini bağlayacağı kabul edilmektedir. Dava konusu olaya gelince, ceza mahkemesince davalı ...'in eyleminin hukuka aykırı sayılamayacağı, yüklenen suçun sanık tarafından işlenmesine rağmen, olayda bir hukuka uygunluk nedeninin bulunduğu gerekçesiyle beraatine karar verilmiştir, bu bir olgu tespiti olup hukuk hakimini bağlar..."

²⁵ KURU/ARSLAN/YILMAZ, s. 673.

²⁶ ÖZGENÇ, İzzet. (2018). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 14. Bası, Ankara, s. 214.

²⁷ KOCA/ÜZÜLMEZ, s.118; ÖZBEK/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE, s. 237; DEMİRBAŞ, s. 250; ARTUK, M. Emin/GÖKCEN, Ahmet/YENİDÜNYA, A. Caner. (2016). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Yenilenmiş Göden Geçirilmiş 10. Baskı, Ankara, s. 286.

²⁸ ATALI, Murat. (2017). *Pekcanitez Usûl Medeni Usûl Hukuku*, (Editörler: PEKCANITEZ, Hakan/ÖZEKES, Muhammet/AKKAN, Mine/KORKMAZ, Hülya Taş), Cilt: III, 15. Bası, İstanbul, s. 2075.

²⁹ Yargıtay HGK. **13.5.2015**, E. 2013/4-2152, K. 2015/1340; Yargıtay HGK., **3.4.2013**, E. 2012/19-873, K. 2013/433; Yargıtay 3. HD., **21.3.2018**, E. 2016/13458, K. 2018/2790; Yargıtay 3. HD., **14.11.2013**, E. 2013/11717, K. 2013/15989.

II. Zorunluluk Hâli Kavramı Ve Ceza Mahkemesi Kararlarında Zorunluluk Hâlinin Hukuk Mahkemesi Kararlarına Etkisi

A. Ceza Hukukunda Zorunluluk Hâli Ve Borçlar Hukukundaki Karşılığı

Bir kişinin işlediği fiilden dolayı kınanabilmesi için, kusur yeteneğine sahip olması gerekmektedir; kusur yeteneği ise, işlenen fiilin haksızlık teşkil ettiğini algılayabilme ile hareketlerini bu doğrultuda yönlendirebilme yeteneğidir³⁰. Dolayısıyla algılama ve irade yetenekleri kusurun unsurlarını oluştururken, TCK'da öngörülen kusurluluğu etkileyen nedenlerden bir kısmı algılama, bir kısmı ise irade yeteneği üzerinde gerçekleşmektedir³¹. Zorunluluk hâlinde ise, kişinin irade yeteneği etkilenmektedir. Bu bağlamda zorunluluk hâlindeki kişi, algılama yeteneğini haizdir ve fakat içinde bulunduğu zorunluluk hâli neticesinde hareketlerini iradi olarak yönlendirememektedir. Dolayısıyla bu durumdaki kişinin fiili, haksızlığın unsurlarının gerçekleşmiş bulunması sebebiyle haksızlık teşkil etme niteliğini haizdir. Ancak kişi içinde bulunduğu zorunluluk hâlinin dolaylı irade yeteneğinin etkilenmesi sebebiyle kusurlu telakki edilmeyecek ve işlediği fiilden dolayı sorumlu tutulamayacaktır.

Zorunluluk hâlinin düzenlendiği genel hüküm niteliğindeki TCK'nın 25/2'ye göre, *gerek kendisine gerek başkasına ait bir hakka yönelik olup, bilerek neden olmadığı ve başka suretle korunmak olanağı bulunmayan ağır ve muhakkak bir tehlikeden kurtulmak veya başkasını kurtarmak zorunluluğu ile ve tehlikenin ağırlığı ile konu ve kullanılan vasıta arasında orantı bulunmak koşulu ile işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilmez*. Bununla beraber, birtakım suçlar bakımından zorunluluk hâli ayrıca özel olarak düzenlenmiştir³².

Doktrinde kimi görüşler zorunluluk hâlini niteliği itibarıyla bir hukuka uygunluk nedeni olarak³³, kimi görüşler kusurluluğu etkileyen bir neden (mazeret sebebi) olarak³⁴ görürken kimi görüşler ise zorunluluk hâlinin somut olayın özelliklerine göre kusurluluğu kaldıran hâl veya hukuka uygunluk sebebi olabileceği görüşündedir³⁵. 756 sayılı TCK'da ise zorunluluk hâli bir hukuka uygunluk nedeni olarak telakki edilmekteydi. Ancak gerek 5237 sayılı TCK'nın 25. maddesinin gerekçesinden gerekse CMK'nın 223/3'ten anlaşılacağı üzere zorunluluk hâli,

³⁰ KOCA/ÜZÜLMEZ, s. 309; AKBULUT, s. 467.

³¹ KOCA/ÜZÜLMEZ, s. 309, 313.

³² Örneğin TCK m. 92, 147, 303. Bu tür suçlarda ilgili özel düzenlemedeki koşulların gerçekleşmiş olması aranacaktır.

³³ Bu yönde bkz. SOYASLAN, Doğan. (2016). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Güncelleştirilmiş 7. Baskı, Ankara, s. 376-375; TOROSLU, Nevzat/ TOROSLU, Haluk. (2018). *Ceza Hukuku Genel Kısım*, 24. Baskı, Ankara, s.170.

³⁴ Bu yönde bkz. ÖZGENÇ(2018), s. 425; KOCA/ÜZÜLMEZ, s. 341; AKBULUT, s. 493; ARTUK/GÖKCEN/YENİDÜNYA, s. 491.

³⁵ Bu yönde bkz. DEMİRBAŞ, s. 301-302. ÖZEN de, TCK m. 25/2'de düzenlenen zorunluk hâlinin, hem hukuka uygunluk nedeninin hem de kusurluluğu ortadan kaldıran hâlin özelliklerini taşıdığını ifade etmektedir, ÖZEN, Mustafa. (2018). *Ceza Hukuku Genel Hükümler Dersleri*, Gözden Geçirilmiş Ve Güncellenmiş 3. Baskı, Ankara, s. 484.

Zorunluluk hâlinin hukuki niteliği ile ilgili görüşler için ayrıca bkz. ÖZBEK, Veli Özer/ DOĞAN, Koray. (2007). "Zorunluluk Halinin (TCK m. 25/2) Hukuki Niteliği", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 9, Sayı 2, s. 195-222.

kusurluluğu etkileyen bir neden (mazeret sebebi) olarak düzenlenmiştir. Gerçekten, CMK m. 223/3-b gereği, zorunluluk hâlinin mevcudiyeti durumunda sanığın hakkında “kusurunun bulunmaması” dolayısıyla ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilmelidir. Ayrıca, hukuk düzenin bütünlüğü prensibine dayanan görüşe göre, TBK m. 52/2 de zorunluluk hâlinin hukuki niteliğinin belirlenmesinde göz önünde bulundurulmalı ve buna göre, zorunluluk hâli nedeniyle başkasına zarar veren kişinin fiilinin haksızlık teşkil ettiği kabul edilerek yaptırım öngörüldüğünden; bir fiil hukukun bir dalında hukuka uygun diğerinde hukuka aykırı olamayacağına göre TBK’nın kendisine yaptırım bağladığı bir fiili ceza hukuku bakımından hukuka uygun olarak nitelendirmek mümkün olmamalıdır³⁶. Nitekim hukuk, uygulamada iş bölümü anlamında kolaylık sağlaması nedeniyle çeşitli disiplinlere ayrılmış olsa da bu durum hukuka aykırılık veya uygunluk bakımından farklı kıstaslar olduğu anlamına gelmemelidir³⁷. Kaldı ki TCK ve CMK’dan yer verdiğimiz açıklamalar da zorunluluk hâlini kusurluluğu etkileyen bir neden olarak kabul edilmesini gerekli kılmaktadır³⁸.

Bir kişinin TCK m. 25/2’de düzenlenen zorunluluk hâlinen yararlanabilmesi için birtakım şartların gerçekleşmiş olması gerekmektedir.

Zorunluluk hâlinen bahsedebilmek için ilk olarak, bir tehlikenin gerçekleşmiş olması şartı aranmaktadır. Ayrıca bu tehlikenin de birtakım niteliklere sahip olması gerekmektedir. Öncelikle, tehlikenin ağır ve muhakkak olması gerekmektedir. Tehlikenin ağırlığı her somut olayın şartlarına göre ceza mahkemesi hâkimi tarafından takdir edilecektir. Muhakkak tehlikeden maksat ise tehlikenin, ileride önlenmesi mümkün olmayan zararlı sonuçları meydana getiren bir sebep oluşturmasıdır³⁹. Ayrıca zorunluluk durumundaki kişinin bu tehlikeye bilerek sebebiyet vermemiş olması gerekir. Bilerek tehlikeye neden olma, tehlikenin meydana geleceğini öngörme olarak açıklanmıştır; dolayısıyla doğrudan kast, olası kast ve bilinçli taksirle tehlikeye neden olan kişi zorunluluk hâlinen yararlanamazken, buna karşın basit taksirle tehlikeye neden olan kişi zorunluluk hâlinen yararlanabilir⁴⁰. Bununla birlikte, TCK m. 25/2 tehlikenin bir hakka yönelik olmasını da şart koşmuştur. Dolayısıyla hayata, vücut bütünlüğüne yönelik gerçekleşen tehlikelerde zorunluluk durumu söz konusu olabileceği gibi malvarlığına yönelik tehlikelerde de zorunluluk

³⁶ KOCA/ÜZÜLMEZ, s. 341.

³⁷ ÖZGENÇ(2018), s. 305; KOCA/ÜZÜLMEZ, s. 263.

³⁸ *Soyaslan*, zorunluluk hâlini ceza hukuku açısından hukuka uygunluk sebebi olarak telakki etmekle beraber özel hukuk açısından da hukuka uygun olduğunu savunur. Bu görüşe göre, zorunluluk hâlinde günahsız bir kişi zarara maruz kaldığı için özel hukuk TBK m.52/2 ile hakkaniyet gereği tazmin öngörmüştür. Böyle bir tazmin ise zorunlu olarak söz konusu fiilin hukuka aykırı olmasını gerektirmez. Çünkü burada uğranılan zararın tazmini değil, miktarının takdiri hâkime bırakılan hakkaniyet tazmini söz konusudur. Tazmin edilen miktar zorunlu olarak verilen zarara eşit olabilir veya olmayabilir. Bunun nedeni olarak, özel hukukta zorunluluk hâlinin hukuka aykırı sayılmamış olması ileri sürülmüştür. Zorunluluk hâlinde ceza hukuku ile özel hukuk yaptırımının farklı oluş nedeni ise yazar tarafından, ceza hukuku yaptırımının cana, özel hukuk yaptırımının mala ilişkin olması şeklinde açıklanmıştır, SOYASLAN, s. 377.

Bu görüş, zorunluluk durumunda bulunan kişi tarafından verilen zarardan dolayı hem tazminata mahkûmiyetten bahsetmesi hem de bu mahkûmiyetin sebebi olan fiilin hukuka uygun olduğunu ileri sürmesi bakımından çelişkili bulunarak eleştirilmiştir, KOCA/ÜZÜLMEZ, s. 341.

³⁹ KOCA/ÜZÜLMEZ, s. 344; ÖZBEK/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE, s. 416.

⁴⁰ TOROSLU/TOROSLU, s. 175; KOCA/ÜZÜLMEZ, s. 345; ARTUK/GÖKCEN/YENİDÜNYA, s. 497-498; DEMİRBAŞ, s. 309-310; ÖZEN, s. 489.

durumu gerçekleşebilecektir⁴¹. Bu bağlamda, örneğin çalıştığı işyerini su basan bir kişi daha fazla eşyasının zarar görmesini engellemek için suyun kapatılabileceği vananın içinde bulunduğu başka bir işyerine ait odanın kapısını kırarsa zorunluluk hâlinen yararlanabilecektir. Zira tehlikenin yönelik olduğu hukuki değerlere ilişkin herhangi bir sınırlandırma söz konusu değildir. Bu itibarla özgürlüğe, cinsel dokunulmazlığa, şerefe, özel hayatın gizliliğine vs. yönelik tehlikelerde de zorunluluk hâli mümkün olabilmektedir⁴². Benzer şekilde, aynı örnekteki olayda vanayı kapatmak için kapıyı kıran kişi, üçüncü bir kişi de olabilirdi. Nitekim tehlikenin, korunmak için karşılık veren kişiye yönelik olması zorunlu olmayıp üçüncü kişiler için de zorunluluk hâlinin mümkün olduğu kabul edilmektedir⁴³. Örneğin, içini su basan işyerinin yanındaki işyerinde bulunanlar da durumdan haberdar olup vananın bulunduğu odanın kapısını kırarak olaya müdahale etselerdi yine zorunluluk durumundan yararlanmaları gerekecekti. Çünkü tehlikenin yönelik olduğu hakkın zorunluluk durumundaki kişiye ait olabileceği gibi başkasına ait olması da mümkün olmaktadır. Verdiğimiz bu iki örnek olayda da kapıyı kıran kişiler kasıtlı hareket etmişler ve TCK m. 151/1 gereği mala zarar verme suçunu işlemişlerdir. Örnek olaylarda ceza hukuku bağlamında bir hukuka uygunluk sebebi bulunmadığı da göz önünde bulundurulunca haksızlığın unsurlarının gerçekleştiği görülecektir. Dolayısıyla bu kişinin işlemiş olduğu haksızlık ihtiva eden fiili hukuk düzeni tasvip etmemektedir. Ne var ki, malvarlığına yönelik bu tehlikeden kendi kurtulmak veya başkasını kurtarmak için gerçekleştirilen fiili işleyen kişilerin kınanabilmesi de mümkün değildir. Zira içinde bulunduğu zorunluluk hâlinen dolayı iradesi etkilenmiş kişiden hukuk düzenin tasvip ettiği şekilde hareket etmesi beklenmemektedir. Bu sebeple kişinin, kusurluluğunu etkileyen mazeret sebebi nedeniyle mazur görülmesi gerekmektedir. Böyle bir olayda hakkında ceza yargılaması yapılan kişinin CMK m. 223/3-d gereği kusurunun bulunmaması dolayısıyla hakkında ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilmelidir.

Zorunluluk hâlinen bahsedebilmek için ikinci olarak, tehlikeye karşı korunmanın TCK m. 25'te öngörülen sınırlar dâhilinde olması gerekmektedir. Ancak tehlikeye karşı başka surette korunmak imkânı yoksa ve tehlikenin ağırlığıyla konu ve kullanılan vasıta arasında orantı bulunuyorsa zorunluluk hâli gündeme gelebilir.

TBK m. 64/2'ye göre ise, *kendisini veya başkasını açık ya da yakın bir zarar tehlikesinden korumak için diğer bir kişinin mallarına zarar verenin bu zararı giderim yükümlülüğünü hâkim hakkaniyete göre belirler*. Söz konusu madde hükmü, “zorunluluk hâli” terimini kullanmamış olsa da bunu tarif etmektedir. 818 sayılı Eski Borçlar Kanunu'nda ise m. 52/2'de zorunluluk hâli düzenlenmekteydi. Metinde, *“Kendisini veya diğerini zarardan yahut derhal vukubulacak bir tehlikeden vikaye için başkasının mallarına hâlel iras eden kimsenin borçlu olduğu tazminat miktarını hakim, hakkaniyete tevfikân tayin eder.”* hükmü yer almaktaydı.

Borçlar hukuku doktrininde, zorunluluk hâlinen bahsedilebilmesi için; kişinin kendisine veya üçüncü bir kişiye yönelik zarar tehlikesinin bulunması, bu tehlikeyi önlemek için kişinin

⁴¹ Aynı yönde bkz. TOROSLU/TOROSLU, s. 173; KOCA/ÜZÜLMEZ, s. 345; SOYASLAN, s. 379; ÖZBEK/DOĞAN/BACAĞSIZ/TEPE, s. 418.

⁴² KOCA/ÜZÜLMEZ, s. 345.

⁴³ ÖZBEK/DOĞAN/BACAĞSIZ/TEPE, s. 419; ARTUK/GÖKCEN/YENİDÜNYA, s. 497; DEMİRBAŞ, s. 312; AKBULUT, s. 496; ÖZEN, s. 488.

başkasına zarar vermesinin zorunlu olması, zararın tehlikenin yaratılması ile ilgisiz üçüncü kişiye verilmiş olması, zararın üçüncü kişinin malvarlığına verilmiş olması şartlarının gerçekleşmesi aranmaktadır⁴⁴. Bu itibarla örnek olarak, bir kimsenin aniden karşısına çıkan bir otomobilin altında kalmamak için park hâlindeki başka bir otomobilin üzerine atlaması sonucunda maddi zarara sebebiyet vermesi⁴⁵ ya da tren korkuluklarının kapatılması nedeniyle demir yolunda mahsur kalmış olan araç sürücüsünün kazadan kaçmak için korkulukları kırması⁴⁶ olaylarında zorunluluk hâli söz konusudur.

Borçlar hukukunda, doktrinde “zorunluluk hâli” kavramını karşılamak için “ıztırar hâli, zaruret hâli” gibi terimler de kullanılmaktadır. Bu hâlde, fiilin borçlar hukuku anlamında hukuka uygun addedildiği belirtilmekte, ancak -meşru savunmadan farklı olarak- verilmiş olunan zararın hakkaniyet çerçevesinde tazmin edilmesi yükümlülüğü söz konusu olmakta ve hukuka uygun olan bir fiilden dolayı fedakârlığın denkleştirilmesi esasına dayanan bir sorumluluk kabul edilmektedir⁴⁷. Ayrıca söz konusu tazminatın klasik anlamda bir tazminat olmayıp hâkimin takdirine bağlanmış olan hakkaniyet sorumluluğunun bir sonucu olması, TBK’nın zorunluluk hâli ile ilgili olarak hâkime tazminata hükmedebilme yetkisi vermesinin borçlar hukuku açısından fiili hukuka aykırı hale getirmeyeceği şeklinde yorumlanmaktadır⁴⁸.

Görüldüğü üzere zorunluluk hâli ile ilgili olarak ceza hukuku ve borçlar hukuku açısından gerek kanuni düzenlemelerdeki ifade farklılığından gerek doktrindeki görüş farklılıklarından kaynaklanan birtakım ayrılıklar bulunmaktadır. Bunlardan birisi müessesenin hukuki niteliğine ilişkin olmaktadır. Çünkü TBK m. 63/2 zorunluluk hâlinde fiilin hukuka aykırı sayılmadığına hükmetmektedir. Ancak diğer yandan, zorunluluk hâlindeki kişi, fiilinden sorumlu tutulabilmektedir. Bir diğer mesele ise zorunluluk hâlinin sonucuna ilişkin olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira ifade ettiğimiz gibi, TBK’da zorunluluk hâlinde hâkime tazminata hükmedebilme yetkisi verilmiştir. Kanaatimizce ceza hukuku ile borçlar hukuku disiplinlerinde suç veya haksız fiil teşkil eden bir fiilden sorumlu tutulabilmek için aranan şartların farklı olması ve benzeri gibi nedenlerden kaynaklanan bu durum, zorunluluk hâlinde işlenen suç teşkil eden fiili hukuka uygun hâle getirmeye yetmemektedir.

B. Ceza Mahkemesi Kararlarında Zorunluluk Hâlinin Hukuk Mahkemesi Kararlarına Etkisi

Sanık hakkında verilen kusurunun bulunmaması dolayısıyla ceza verilmesine yer olmadığı kararının, mahkûmiyet hükmünün hukuk mahkemelerinde gösterdiği etkiye benzer bir etki meydana getirmesi gerektiği kanaatindeyiz. Zira fiil hukuka aykırı olmaya devam etmektedir ve fakat zorunluluk hâlindeki kişi mazur görüldüğü için hakkında cezaya hükmolünmemektedir. Burada sanığın yargılamaya konu olan eylemi işlediği ceza mahkemesi tarafından sabit görülmeyle birlikte,

⁴⁴ KILIÇOĞLU, s. 282-283.

⁴⁵ Örnek için bkz. BAŞTUĞ, s.242.

⁴⁶ Örnek için bkz. ANTALYA, s. 446.

⁴⁷ OĞUZMAN/ÖZ, s. 31.

Ayrıntılı bilgi için bkz. ULUSAN, İhsan. (2012). *Medeni Hukukta Fedakârlığın Denkleştirilmesi İlkesi Ve Uygulama Alanı*, 2. Bası, İstanbul.

⁴⁸ ÖZBEK/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE, s. 414.

kusuru bulunmadığından dolayı sanığa ceza verilmemektedir. TBK m. 74/1'in, hukuk mahkemesi hâkiminin zarar verenin kusurlu olup olmadığı, ayırt etme gücüne sahip olup olmadığı hakkında karar verirken, ceza hukukunun sorumluluk ile ilgili hükümleriyle ve ceza hâkiminin verdiği beraat kararıyla bağlı olmadığı kuralını getirdiğine daha önce işaret etmiştik. Aynı maddenin ikinci fıkrasının, ceza mahkemesi hâkiminin kusurun değerlendirilmesi ile zararın belirlenmesine ilişkin kararlarının da hukuk hâkimini bağlamayacağına hükmettiğine değinmiştik. Bu konuda açıklanması gereken husus, zorunluluk hâlinin mevcudiyeti nedeniyle ceza mahkemesi hâkiminin sanık hakkında verdiği kusurunun bulunmaması nedeniyle ceza verilmesine yer olmadığı kararının, aynı fiil nedeniyle fiili işleyen kişi hakkında yapılan hukuk yargılamasına etkisinin ne şekilde olacağıdır.

Ceza mahkemesi hâkiminin vermiş olduğu kararda maddi vakıalar ve eylemin hukuka aykırılığına yönelik tespitlerin hukuk mahkemesini bağlayıcı nitelikte olduğuna daha önce işaret etmiştik. Doktrindeki bir görüşe göre de gerek fiilin sübutu gerek faile ait olup olmadığının tespiti konusunda ceza mahkemeleri daha geniş imkânlarla sahip olduğu için maddi vakıaların tespiti konusunda hukuk mahkemesi hâkimine ceza mahkemeleri karşısında bağımsızlık tanınmamalıdır⁴⁹. Dolayısıyla ceza mahkemesi hâkiminin vermiş olduğu kusurunun bulunmaması nedeniyle ceza verilmesine yer olmadığı kararın içerdiği maddi vakıalar hukuk mahkemesi hâkimini bağlayacaktır. Ancak TBK m. 74/1 gereğince, ceza verilmesine yer olmadığı kararına dayanak teşkil eden sanığın kusurunun bulunmadığı gerekçesi hukuk mahkemesini bağlamayacak ve TBK m. 74/2'ye uygun olarak hukuk mahkemesi hâkimi, vereceği karar için kendisi yeniden bir kusur değerlendirmesi yapabilecek ve zararı tespit edebilecektir. Sonuç itibarıyla, zorunluluk hâlinde ceza mahkemesinin sanık hakkında verdiği kusurunun bulunmaması nedeniyle ceza verilmesine yer olmadığı kararının, aynı fiil hukuk mahkemesinde tazminat sorumluluğu yönünden değerlendirilirken etkisi özetle şu şekilde olmalıdır:

1. Haksız fiilin *fiil* unsuru bakımından: Ceza mahkemesinin bu yönde vermiş olduğu kararlarda, zorunluluk hâlinde bulunan kişiye kusurunun bulunmaması nedeniyle ceza verilmese de, aslında yargılamaya konu fiili işlediği tespit edilmektedir. Bu itibarla, ceza mahkemesinin yapmış olduğu bu tespitin hukuk mahkemesi hâkimini bağlaması gerekmektedir. Nitekim ceza mahkemesinin olayların varlığını tespit etmede daha geniş yetkilere sahip olduğunu meşru savunma hâlinde ceza mahkemesinin verdiği beraat kararının hukuk mahkemesine etkisini incelerken de ifade etmiştik. Yargıtay da yerleşik içtihatlarında maddi olayları saptayan ceza mahkemesi kararlarının kesin delil niteliği taşıdığını kabul etmektedir⁵⁰.

⁴⁹ KILIÇOĞLU, s. 481.

⁵⁰ Yargıtay HGK, **13.5.2015**, E. 2013/4-2152, K. 2015/1340: “Ceza mahkemesi kararlarının hukuk mahkemesine (davasına) etkisi, hukukumuzda mülga 818 sayılı Borçlar Kanunu (BK)'nun 53.maddesinde; 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu (TBK)'nun m. 74 düzenlenmiş olup; hukuk hakimi, ceza mahkemesinin kesinleşmiş kararları karşısında ilke olarak bağımsız kılınmıştır.

Bu ilke, ceza kurallarının kamu yararı yönünden bir yasağın yaptırımını; aynı uyumsuzluğu kapsamına alan hukuk kurallarının ise, kişi ilişkilerinin Medeni Hukuk alanında düzenlenmesi ve özellikle tazmin koşullarını öngörmesi esasına dayanmaktadır.

818 sayılı BK'nun “Ceza Hukuku İle Medeni Hukuk Arasında Münasebet” başlıklı 53.maddesinde;

‘Hakim, kusur olup olmadığına yahut haksız fiilin faili temyiz kudretini haiz bulunup bulunmadığına karar vermek için ceza hukukunun mesuliyete dair ahkâmıyla bağlı olmadığı gibi, ceza mahkemesinde verilen beraet

2. Haksız fiilin *hukuka aykırılık* unsuru bakımından: Zorunluluk hâlinin varlığı sebebiyle ceza mahkemesinin verdiği ceza verilmesine yer olmadığı kararı, aynı zamanda fiilde hukuka uygunluk nedeni bulunmadığını da saptamaktadır. Hukuk düzeninin bütünlüğü prensibi gereğince, bir fiilin hukuka aykırı olması o fiilin hukuk düzeninin tümü tarafından tasvip edilmediğini ortaya koymaktadır. Hâl böyle olsa da, zorunluluk hâline ilişkin olarak gerek ceza hukuku ve borçlar hukukundaki düzenlemeler, gerek yukarıda yer verdiğimiz açıklamalar ve gerekse borçlar hukukunda zorunluluk hâli dolayısıyla hâkime tanınan tazminata hükmedebilme yetkisi, kanaatimizce ceza mahkemesinin verdiği bu yöndeki kararın, hukuk mahkemesinde kesin delil oluşturulmasına neden olmalıdır. Aksi hâlde diğer unsurların da varlığı hâlinde, fiil de hukuka aykırı kabul edilirse zorunluluk hâlindeki kişinin fiili haksız fiil teşkil edecek ve buna bağlanan sonuçlar gündeme gelecektir. Oysa bu durumdaki kişinin zararı giderim yükümlülüğünü hâkim, TBK m. 64/2 uyarınca hakkaniyete göre takdir etmelidir. Bu durum aslında ceza hukuku ve borçlar hukukunda *kusur* kavramının ifade ettiği anlamın farklı olmasından ileri gelmektedir.

3. Haksız fiilin *kusur, zarar ve nedensellik bağı* unsurları bakımından: Ceza mahkemesi hâkiminin verdiği bu yöndeki kararın, kusurun, zararın ve nedensellik bağının tespiti açısından etki etmemektedir. Ceza mahkemesi kararı, bu itibarla bir kesin delil etkisi oluşturmamaktadır. Hukuk mahkemesi hâkimi kusur, zarar ve illiyet bağına serbestçe tayin edebilmelidir. Nitekim daha önce de belirttiğimiz gibi, ceza mahkemesi hâkiminin kusurun değerlendirilmesi ile zararın belirlenmesine ilişkin kararlarının hukuk hâkimini bağlamayacağını TBK açıkça düzenlemiştir.

SONUÇ

Ceza hukukundaki suç kavramı ile borçlar hukukundaki haksız fiil kavramları birbirleri ile ilişkili olup, suç teşkil eden bir fiilin aynı zamanda haksız fiil teşkil etmesi de mümkündür ve hatta haksız fiillerin çoğu suç teşkil etmektedir⁵¹. Bu itibarla, aynı fiile ilişkin olarak ceza mahkemesinin verdiği bir kararın hukuk mahkemesinde görülen bir tazminat davasına etki etmesi kaçınılmaz olmaktadır. Ancak ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan nedenlerden birinin varlığı hâlinde ceza mahkemesinin vereceği kararın hukuk mahkemesine ne şekilde etki edeceği bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira ceza hukuku ve borçlar hukuku disiplinlerindeki mevzuatların yazım tekniklerinin farklı olması, benzer kavramlara değişik anlamlar yüklenebilmesi gibi durumlardan dolayı bu konuda kavram karışıklığı doğabilmektedir.

kararıyla de mukayyet değildir. Bundan başka ceza mahkemesi kararı, kusurun takdiri ve zararın miktarını tayin hususunda dahi hukuk hakimini takyit etmez.'

hükmü yer almakta olup, benzer düzenlemeye 6098 sayılı TBK'nun 74.maddesinde de yer verilmiştir.

*Bu açık hüküm karşısında ceza mahkemesince verilen beraat kararı, kusur ve derecesi, zarar tutarı, temyiz gücü ve yükletilme yeterliği, illiyet gibi esasların hukuk hakimini bağlamayacağı konusunda duraksama bulunmamaktadır. Ancak, hemen belirtilmelidir ki, gerek öğretide ve gerekse Yargıtay'ın yerleşmiş içtihatlarında, ceza hakiminin tespit ettiği maddi olaylarla ve özellikle "fiilin hukuka aykırılığı" konusu ile hukuk hakiminin tamamen bağlı olacağı kabul edilmektedir. **Diğer bir anlatımla, maddi olayları ve yasak eylemlerin varlığını saptayan ceza mahkemesi kararı, taraflar yönünden kesin delil niteliğini taşır** (Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 10.01.1975 gün ve E:1971/406, K:1975/1; 23.01.1985 gün ve E:1983/10-372, K:1985/21; 27.04.2011 gün ve E:2011/17-50, K:2011/231 sayılı ilamları)."*

⁵¹ Kişinin hukuka aykırı fiili üç farklı nitelik gösterebilir; hukuka aykırı fiil yalnızca haksız fiil teşkil edebilir, yalnızca suç teşkil edebilir, hem suç hem haksız fiil teşkil edebilir. Bkz. KILIÇOĞLU, s. 273.

Hukuk düzeni çeşitli alt disiplinlere ayrılmış olsa da aslında bir bütün teşkil etmektedir ve bu bütün kendi içinde bir tutarlılık arz ederek birbiri ile çelişmemektedir. Dolayısıyla bir fiil, hukuk düzeni tarafından ya tasvip edilmekte ya tasvip edilmemektedir. Hukukun alt disiplinlerinden birisinde hukuka uygunluk nedenlerinin mevcudiyetinden yola çıkılarak hukuka uygun kabul edilen bir fiil, başka bir alt disiplinde hukuka aykırı kabul edilerek bu fiilden dolayı fiili gerçekleştiren kişinin sorumlu tutulması hukuk düzenin bütünlüğü prensibi ile çelişmektedir. Zira hukuk düzeninin bütünlüğü prensibinin zorunlu sonucu olarak bir fiilin hukukun bir disiplininde hukuka uygun kabul edilmesine mukabil diğerinde hukuka aykırı kabul edilmesi mümkün olmayacaktır⁵².

Ceza hukukunda suçun unsurlarından biri olarak kabul edilen hukuka aykırılık, tüm hukuk düzenin suça konu fiil hakkındaki değersizlik yargısını ifade etmekte ve bu hukuka aykırılık unsuru araştırılırken fiilin işlenmesinin hukuka aykırı olup olmadığı tüm hukuk düzeni tarafından bir değerlendirmeye tabi tutulmaktadır⁵³. İşte bir fiilin hem suç hem haksız fiil teşkil etmesi durumunda, daha önce verilmiş bir ceza mahkemesi kararının hukuk mahkemesinde görülmekte olan tazminat davasına ne şekilde edeceği suçun ve haksız fiilin unsurları ayrı ayrı değerlendirilerek incelenmelidir. Buna göre, çalışmamızın konusu olan meşru savunma hâlinde ceza mahkemesinin vermiş olduğu beraat kararı, haksız fiilin “fiil” ve “hukuka aykırılık” unsurları bakımından kesin delil teşkil etmektedir. Zorunluluk hâli dolayısıyla ceza mahkemesinin vermiş olduğu sanığın kusurunun bulunmaması dolayısıyla ceza verilmesine yer olmadığı kararı ise, haksız fiilin “fiil” unsuru bakımından kesin delil teşkil etmelidir. Ayrıca eklememiz gerekir ki, özellikle zorunluluk hâli ile ilgili olarak, ceza hukuku ve borçlar hukukundaki hükümlerin hukuk düzeninin bütünlüğü prensibine daha uygun düşecek şekilde uyumlaştırılması gerektiği kanaatindeyiz. Bu itibarla TBK’da zorunluluk hâline ilişkin olarak yapılabilecek bir düzenleme ile ceza hukukunda zorunluluk hâlinin hukuki niteliğine ilişkin tartışmaların da sonlanabileceğini düşünmekteyiz. Şunu da eklemek gerekir ki, maddi gerçeğin araştırılması açısından daha geniş olanaklara sahip olan ceza mahkemesinin vermiş olduğu kararların, hukuka uygunluk nedenlerinin maddi şartlarının gerçekleşip gerçekleşmediğini tespit etmesi açısından, hukuk mahkemesi hâkimini bağlayıcı nitelikte olması gerektiğine ilişkin bir hükmün mevzuatımızda yer almasının isabetli olabileceği görüşündeyiz.

KAYNAKLAR

- AKBULUT, Berrin. (2016). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Gözden Geçirilmiş Ve Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara
- ANTALYA, O. Gökhan. (2012). *6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu’na Göre Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Cilt: I, İstanbul.
- APAYDIN, Cengiz. (2016). *Meşru Savunma*, 1. Baskı, İstanbul

⁵² APAYDIN, Cengiz. (2016). *Meşru Savunma*, 1. Baskı, İstanbul, s. 190.

⁵³ KOCA/ÜZÜLMEZ, s. 263.

- ARTUK, M. Emin/GÖKCEN, Ahmet/YENİDÜNYA, A. Caner. (2016). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Yenilenmiş Gözden Geçirilmiş 10. Baskı, Ankara
- ATALI, Murat. (2017). *Pekcanitez Usûl Medeni Usûl Hukuku*, (Editörler: PEKCANITEZ, Hakan/ÖZEKES, Muhammet/AKKAN, Mine/KORKMAZ, Hülya Taş), Cilt: III, 15. Bası, İstanbul
- BAŞTUĞ, İrfan. (1984). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 3. Baskı, Manisa
- DEMİRBAŞ, Timur. (2018). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Güncellenmiş 13. Baskı, Ankara
- DÖNMEZER, Sulhi/ERMAN, Sahir. (1994). *Nazarî Ve Tatbikî Ceza Hukuku Genel Kısım*, Cilt: II, Yeniden Gözden Geçirilmiş 10. Bası, İstanbul
- EREN, Fikret. (2017). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 22. Baskı, Ankara
- KAPANCI, Kadir Berk. (2016). “Ceza Mahkemesi Kararlarının Hukuk Mahkemesi Kararlarına Etkisi (TBK m. 74)”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:7, Sayı:1, Yıl: 2016, s. 511-552
- KILIÇOĞLU, Ahmet. (2013). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Yeni Borçlar Kanunu’na Göre Hazırlanmış Genişletilmiş 20. Bası, Ankara
- KOCA, Mahmut/ÜZÜLMEZ, İlhan. (2017). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 10. Baskı, Ankara, 2017
- KURU, Baki/ ARSLAN, Ramazan/YILMAZ, Ejder. (2014). *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, 25. Baskı, Ankara
- OĞUZMAN, M. Kemal/ÖZ, M. Turgut. (2017). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 6098 sayılı Yeni Türk Borçlar Kanunu’na Göre Güncellenip Genişletilmiş 13. Bası, Cilt: II, İstanbul
- ÖZBEK, Veli Özer/DOĞAN, Koray/BACAKSIZ, Pınar/ TEPE, İlker. (2016). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Güncellenmiş ve Gözden Geçirilmiş 7. Baskı, Ankara
- ÖZBEK, Veli Özer/ DOĞAN, Koray. (2007). “Zorunluluk Halinin (TCK m. 25/2) Hukuki Niteliği”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 9, Sayı 2, s. 195-222
- ÖZEN, Mustafa. (2018). *Ceza Hukuku Genel Hükümler Dersleri*, Gözden Geçirilmiş Ve Güncellenmiş 3. Baskı, Ankara
- ÖZGENÇ, İzzet. (2018). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 14. Bası, Ankara
- ÖZGENÇ, İzzet. (2005). *Türk Ceza Kanunu Gazi Şerhi (Genel Hükümler)*, 2. Bası, Ankara
- REİSOĞLU, Sefa. (2014). *Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 25. Bası, İstanbul
- SOYASLAN, Doğan. (2016). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Güncelleştirilmiş 7. Baskı, Ankara

TOROSLU, Nevzat/ TOROSLU, Haluk. (2018). *Ceza Hukuku Genel Kısım*, 24. Baskı, Ankara

ULUSAN, İhsan. (2012). *Medeni Hukukta Fedakârlığın Denkleştirilmesi İlkesi Ve Uygulama Alanı*, 2. Bası, İstanbul